

zen wilde, n.l. opelijk-streng, reekwys. Werking. Vonnis-1 meer, onder ak anders op-tareven. Want rild heeft, dat a zou. „Post” gemeen. Maar ik niet?

ug. De bijbel-is ook onder-gen, die niet-uderdom der dropter? Nog ezien, dat de laad veelszins ersche genea-zou kunnen wingt tot de dan zou, wie telijke „prop-1. Zoo zit het en over lange hoofden, en t het terrein uur gebracht : gereformeer-iste meening, eldbeeld wil sonanten en est: heel het aakte, herust ng, gelijk „De le bestrijding de Genesis 1. ke den anti-e chronologi- de „weken” angsten der jets anders, e geven niet

ederven door van „post” zelfde hard-kenen, en „propter” le verte be-icht zijn, aan en. Dat zijn kan, of de : heeft, zich ijbel ook al ch in 6x24 en ijbel op aan, wat de : hebben ge-heiding van even bij hun it de bijbel

s houden zij ring”, welke uit te staan an van den ben vergist, n opzij ge-Deze men-ns angstval-len Christus ystematisch-les) wáár harmonie te s ontwerpen h nimmer sprekende, crisis bren-ormen zou. zijn gauw stiek, kunst-

amde scho-pt, te gaan f gedragen d, voor de ebben daar-t en Woord van elkaar , dat geen r ze moes-rijkelijk ge-zeiling van oor eerbied n eerbieds-igt. En wat ilke harmo-nt kon wel t, dat Erik e?” (Bonn, n tijd „ge-venwel e theologie, krijgt men men dan

vol met vragen, dan verneemt men van die twijfelende of nevelachtige woorden als: openbaring, paradox, ... het irrationeele, het nummeuze, de genade, enzovoort. Vraagt men dan vervolgens aan kerk of christelijke theologie, of hier geloofd wordt aan de vleeschwording van den Zoon Gods, dan krijgt men te hooren, dat het voorwerp des geloofs toch immers niet iets „zakelijks” is, dat „geloof een ziels-houding” is, enzovoort. Dat men op deze manier een concreet antwoord op een concrete vraag ontwijken wil, is toch eigenlijk niet zeer eervol. Het oude liberalisme van de 19e eeuw was in dit opzicht toch altijd nog veel positiever, want het zei tenminste nog, wat het niet geloofde. De tegenwoordige theologie, die er zich op laat voorstaan, dat de tegenstelling der theologische richtingen in haar zoo goed als opgeheven is, moest eens gaan bedenken, dat het heusch geen verdienste is, aan een strijd een einde gemaakt te hebben, op deze manier, dat men aan elke concrete vraag en elk concreet antwoord zich heeft onttrokken.

Tot zoover Peterson.

Wij besluiten dan ook met een waarschuwing naar buiten en naar binnen.

Naar buiten is er een dubbele waarschuwing. De eerste tegen wie „post” en „propter” door-eenhaken en almaar loopen te schelden tegen eerlijke werkers van gereformeerden huize, die de Schrift willen blijven erkennen als Gods Woord, maar dan ook dat Schriftgeloof concreet willen maken tegenover de concrete vragen van den tijd. Laat deze knabbelaars voorzichtig zijn: over enkele jaren gaan ze óók overstag, en zeggen na, wat deze thans door hen gesmaide werkers hun vóór-zelden. Om dan misschien weer tegen nog nieuwere conclusies van eerstgenoemden te blijven ageeren met den nevel der post-propter-ver-smelting. En de tweede waarschuwing richt zich tot hen, die over zulke apologetiek of harmonis-tiek of nieuwere exegese zich vroolijk maken, en meenen daarboven uit te zijn gekomen. Als deze hun „triumf” verkregen is door met één slag zich uit te werken boven de leer, die in de Schrift en in den Christus geen dwaling aannemen wil, laat hen dit dan ronduit zeggen, met de klaarheid der waarheid, en als zij critiseeren willen, dan niet die z.g. scholastiek, doch dat geloof in de waarheid van Schrift en Christus aanvul-len. Want die z.g. scholastiek en harmonistiek is slechts onrein dengenen, die de smarten der bijbel-aanvaarding met de vreugde daarvan belachen hebben.

En, naar binnen ziende, mogen wij waarschuwen tegen de gevaren, die inderdaad hier dreigen. Men loopt wezenlijk de kans, zich te bedriegen. Het „propter” te loochenen, ook waar het erkend moest worden, waarheid te zijn. Men loopt gevaar, met de onderscheiding van „post” en „propter” zich uit de moeilijkheden van ingebrachte bezwa-ren te redden. Men loopt inderdaad gevaar, te harmoniseeren op een manier, die engelen en men-schen van goeden wille tegen moet staan.

Maar duizendmaal liever Schriftgeloovige, die een foutje maakt, dan een pedanteling, die hem op dat foutje betrapt, doch zelf de groote fout maakt, van óf niet zijn Schriftgeloof een concreten inhoud te geven tegenover de concrete vragen van den tijd, óf niet te gelooven aan de autoriteit en waarheid van de Schrift en den historischen Jezus, die genaamd wordt Christus.

K. S.

Nog eens: „De Wilden van Europa”.

A. den Doolaard, „De Wilden van Europa”. N.V. Em. Querido's Uitg. Mij., Amsterdam.

In den voorzomer heb ik in een vrij uitvoerige artikelen-serie gehandeld over de verschillende vormen der nieuwste prozaliteratuur. Daarbij kwam ook aan de orde het journalistieke reisverslag en in dat verband noemde ik het boek van A. den Doolaard, „De Wilden van Europa”.

Uit den kring der lezers bereikte mij kort daarna het verzoek om nadere inlichting over den inhoud van dat boek, dat, terecht, de aandacht had ge-trokken. Er was echter niet aanstonds gelegenheid aan dat verzoek te voldoen, en de verschijning van ons blad in zomereditie liet in de daarna volgende weken geen ruimte. Gaarne wil ik thans over dat boek iets meer zeggen.

Ik wees op de figuur van A. den Doolaard als op den echten vitalist, den zwerver vol jeugdig vuur en ongebreidelde leefkracht, die altijd uit is op avontuur.

Avontuur beteekent in de vitalistische sfeer: het onbekende, niet-gezochte, dat wat men beleven kan, als men zonder vast doel en zonder eenige pretentie er op uit trekt. „Reizen met een lak-koffer en een reiscredietbrief vol nullen met een l-ervoor, is geen kunst en per slot van rekening een twijfelachtig genot” schrijft den Doolaard, „want op dergelijke luxe-reizen zie je alleen maar luxe-

mensen, die met luxe-stemmen over luxe-land-schappen spreken”. Avontuur-zoeken is dus zwerven en dat is de vitalistische wensch: „met we-nig of geen geld veel te beleven”....

„Zulke zwerftochten zijn alleen op een spor-tieve manier te volbrengen... en op die manier ontdekt men, dat Europa een zeer romantisch werelddeel is.”...

Deze laatste aanhaling doet zien, wat er eigen-lijk achter die vitalistische zwerfzucht staat. 't Is de begeerte naar romantiek, die, ondanks moder-niteit en nieuwe zakelijkheid, nog altijd levend is en krachtig en die in het avontuur, maar dan in den boven aangegeven zin, vervulling zoekt. En het is nu vooral uit dat oogpunt, dat „De Wilden van Europa” een merkwaardig boek is: 't is roman-tiek van 't begin tot het einde, zwervers-romantiek, sport-romantiek, al klinkt dat paradoxaal, het is zoeken naar het ongekunsteld en ongeschonden levende....

Op een bepaald oogenblik ging den Doolaard op stap, met weinig geld en nog minder bagage, met als eenig reisprogram den wensch veel te zien en veel mee te maken. Zoo zwerfend, den kost ver-dienend als sjouwerman, boerenknecht, steenwer-ker, lavendelplukker, druivenoogster, trok hij door Frankrijk, de Pyrenaeën, Yogo-Slavië, Macedonië, levend van den eenen dag in den anderen. Als hij ergens was uitgekeken, ging hij eenvoudig weg, zonder opzegging van een dienstverband dat toch altijd van weerszijden op losse schroeven stond en zoolang hij geld had was hij reiziger, of journalist of belangstellend folklorist. Was het geld weer op, dan streek hij ergens neer, liefst op een plaats, waar veel gelegenheids-werkers waren samenge-stroomd — bij den lavendelpluk, den druiven-oogst — en zwoegde mee onder lallende zon of stroomenden regen. Alleen — hij zocht zijn for-tuin altijd „opzij van de groote lijnen”, onder de „wilden” van Europa, de ruwe kerels van de wijn-gaarden en steengroeven, de Slowaaksche boeren, de Macedonische Zigeuners, de Andorra'sche her-ders, want onder hen hoopte hij de romantiek te vinden, wyl onder hen nog leeft de folklorie „als honderden jaren geleden”. Schilderachtige cos-tuums, oude gebruiken, typische gewoonten, primi-tieve genietingen en al dat wat den „beschavenden invloed van jazz, cocktail en limousine” niet heeft ondergaan, dat trok hem. Met praten en kijken en meedoen leefde hij zich daar in en met enthousias-me was hij lavendelplukker, gast op een Mace-donische bruiloft, koeienhoeder in de Provence en toerist in Serajewo. Vriendschap vond hij overal, hij grenswachten en bij bandieten, bij zigeuners en bij boeren en op heel amicalen voet verkeerde hij ondanks gebrekkige conversatie-mogelijkheid met allen, die om een of andere reden zijn avontuur-zin wekten.

Van dat alles dan vertelt hij in dit boek: kleurig, zwierig, geestig. Met een vaak verrassende plastiek beschrijft hij steden en dorpen en in prachtig-scherpe beelden teekent hij menschen en verhou-dingen. Daarbij illustreert hij zijn relaas met een aantal foto's, „keuze uit honderden...”, die „bij gebrek aan een donkere kamer bij nacht en ontij in een donkere herberg of een slaapzak (werden) gelegd en gespoeld onder dorpspompen, water-vallen in de Pyrenaeën en Macedonische berg-beken.”

Wie dit boek leest, „lyriek, reisverhaal, aard-rijkskunde, dramatiek, alles tegelijk”, zooals een der recensenten opmerkte, komt wel heel sterk onder de bekoring van dat vitalistisch ideaal, dat in de praktijk zooveel genieting schenkt. In het afwis-selend zien van kostelijk-primitief feestvertoon in Macedonië, van stierengevecht en lasso-bravuur in de Rhônevlaakte, van straattooneelen in Skopje of sneeuwstormen in de Karpathen geeft een frischheid, die de lectuur van de ruim 150 bladzijden maakt tot een voortdurend genot.

In dit opzicht is heel illustratief de ontboezeming van den Kroniekschrijver uit de „Prov. Groninger Courant”, den bekenden Herman Poort — wiens overlijdensbericht juist dezer dagen door de kranten werd gebracht —. Ook, omdat tegelijk op ver-schillende waarde-elementen wordt gewezen, is het de moeite waard haar te citeeren:

„Ik heb daverend van dit boekje genoten. Ik heb gesidderd van plezier, getrid van vreugde, toen ik deze fijne, sterke kerel door Bourgondië zag zwerven, hem in nood arbeider zag worden in een steengroeve, hem op een boerderij paarden, vee en dorschmachines zag hanteeren alsof het van jongs-af zijn dagelijksch werk was geweest — en een paar dagen later weer haalt hij ergens anders feest-lijk de wijnoogst mee naar binnen of hij slijpt de sikkel om het geurende lavendelkruid mee te snij-den. En wat weet hij er aldoor boeiend en geestig van te vertellen. — „Smakelijk”, had ik bijna ge-schreven, maar dit woord is in dit geval veel te smakeloos —. Zeker, land en volk vindt ge „weer-spiegeld”, zooals het heet en zooals het immers past in het verhaal van een mededeelzaam reiziger, die goed uit zijn oogen heeft gekeken en die schrij-ven kan, maar de spiegel is zoo kleurig en klaar en zoo vol flitsende beweging, dat ge aldoor ver-rast opkijkt en geen moment loskomt van het immer-wisselend beeld. En veel meer nog. De schrijver is beurtelings (en dikwijls ook tegelijker-

tijd) dichter, dramaturg, en epicus — geheel het vreemde leven is in hem neergeslagen en geconden-seerd en het berst weer naar buiten als een klou-rige, waaierende vuurpluim. Achter deze uiterlijk zoo eenvoudige, soms zelfs schijnbaar lichtige zwerversverhalen brandt een gloed van zeer veel-zijdige, sterke menselijkheid, menselijkheid ook met de volle maat van haar romantiek, humor en ... noodlot. Elk der menschen, die hij ontmoet, ziet hij zóódanig, doorpeilt hij zóó diep en voert hij (al geschiedt het met enkele woorden) zoo dui-delijk vóór u, dat ge in hen alle onverwoestbare levens-elementen herkent en deze mede ondergaat, tot zelfs de ironie humer tragiek...”

Een beoordeeling, die zelf lyrische lofverhef-fing is!

Bij sommige opmerkingen komt ons wel voor den geest het nuchtere woord van Greshof, die over dit boek zei dat „bij sommige sterke stukjes (we) wel eens (denken), dat het op het gladde papier wel wat anders toegaat dan in de ruwe werkelijkheid”, maar de sensatie van Herman Poort is toch ook de onze: „lezen van dit boek beteekent inderdaad zeer aanschouwelijk zien.

Dit, wat betreft de nadere inlichting, die mijn correspondent vroeg. Om werkelijk het kleurige, flitsende, geestige, plastische te doen spreken, zou ik citaten moeten geven. Maar die kan hij zelf vinden, als hij het boek ter hand neemt. Ik ben het eens met een der recensenten — ik geloof Slauerhoff — dat men dan een aardrijkskunde-lea-krijgt van de bovenste plank.

Wat aangaat den geestelijken achtergrond, die achter dit boek staat, het vitalisme dus als ideaal en richting, behoeft ik nu niet te herhalen wat ik in de bovengenoemde artikelen-serie schreef. Slechts zij gezegd, dat het ook hier zich in zijn wezen openbaart. De beschouwingen, die de Schrij-ver met groote vrijmoedigheid temidden van zijn ervaringen ten beste geeft, beschouwingen over leven en levensgenot, over waarheid en recht en orde, zijn puur heidensch, overbruisend van mate-rialistische leefkracht. En in de taal, al is die over 't algemeen correct, worden ook niet altijd de grenzen geëerbiedigd, die we gesteld wenschen te zien. Daarom is dit boek niet zonder meer te aanvaarden en onderschrijven we niet, wat er van gezegd is, dat men het „gerust iedereen in handen geven (kan), het in de huiskamer laten liggen, al heeft men kinderen tusschen zes en zestien”.

Maar een zeer kenmerkende proeve van het soort is het ongetwijfeld en als literair werk heeft het stellig betekenissen. En voor wat ik bedoelde in het verband, waarin ik het indertijd noemde, ja het bij uitstek geschikt: om te leeren kennen de moderne vitalistische kunst in haar literaire waardij kan men geen beter boek kiezen.

C. T.

Zwanenzang.

II.

Het behoort tot de verkwikkendste herinneringen uit mijn leven, dat ik heb mogen medewerken om de vereeniging der kerken in 1869 en 1892 te helpen bevo-rderen, en op beide Synodes, als Bijzitter of Vice-praeses, en als Praeses, mede leiding aan de zaken heb mogen geven, en niet het minst dat ik de sa-men-smelting der kerken te Amsterdam heb mogen beleven en het laatste deel mijns levens, naar ik hoop, in de Gereformeerde kerk mijner geboortestad mag dienen.

In de ééne gemeenschappelijke zitting van de Vereenigde Synodes, op dien gedenkwaardigen 16 Juni van het jaar 1892, heb ik o.a. gezegd: „Wij zijn nu één geworden; en God geve, dat wij eehang zoo samen-gevoeld en samengesmolten zijn, dat niemand begrijpt, waar de samenstellende deelen gebleven zijn.

„Het is toch geen samenvoeging van „ijzer en leem”, maar van ijzer met ijzer, van zilver met zilver, van goud met goud!”

„Die samenvoeging geschiedt in het vuur; — daarin, broeders, worden wij zoo vast gesmeed, dat alleen de kenner nog zal kunnen ontdekken, waar de samen-voeging (de lasch) ligt. Wij zijn gegaan en zullen nog gaan door het vuur van critiek en kwaadspreking. Nu dat is goed. We hebben zelf wel eens den hamer ge-bruikt, zoodat sommigen zeiden, ze slaan alles kort en klein. Maar de God des hemels wist, waar de slagen moesten nederdalen, en Hij heeft onze harten bestierd en het vuur gebruikt om de gebroken deelen weder saam tot een geheel te maken, zoodat wij hier staan voor Overheid en volk in 't midden der natie, als ééne kerk, met den éénen heerlijken naam, die onzen Vade-ren zoo dierbaar was: „De Gereformeerde kerken in Nederland”, waarin alleen maar plaats is voor de souvereiniteit van den Christus Gods.”

Voor zoover van de zijde der Hervormden van zulk een „naïef optimisme” kennis werd genomen, is het met schouderophalen en een weinig vroolijkheid be-groot. En van een anderen kant zijn mij lage scheld-woorden, aanvallen op mijn karakter, zelfs op mijn betrekking tot God, niet gespaard. En in den kring der broeders zelven is het mij voelbaar geworden, dat ik het vertrouwen niet meer zooals vroeger genoot.

Toch berouwt het mij niet, die woorden gesproken